

Voorwoord

Met dit boek heb ik een goed leesbare en onderhoudende biografie over Hannibal willen schrijven. De lezer hoeft geen geschiedenis te hebben gestudeerd om het verhaal te kunnen volgen. Uitgebreide kennis van de historische context is niet vereist. Dit is geen boek voor onderzoekers, maar voor de gemiddelde lezer die geïnteresseerd is in geschiedenis en avontuur. Iedereen moet het kunnen lezen en zich ermee vermaken. Het is geen studieboek. Voor de gemiddelde lezer zijn de Punische Oorlogen tussen Rome en Carthago een vage periode in de klassieke geschiedenis. Toch zorgden die oorlogen ervoor dat Rome een complete gedaanteverwisseling onderging. Het veranderde van een kleine republiek op het Italiaanse vasteland in een wereldrijk. Dat imperium strekte zich uit van de ene kant van de klassieke wereld naar de andere en zette de toon voor de ontwikkeling van de westerse beschaving. Hannibal speelde in die overgang een beslissende rol.

Mijn belangstelling voor Hannibal ontstond ruim vijftientig jaar geleden toen ik Latijnse les gaf op een school in een buitenwijk van Washington. Met mijn leerlingen vertaalde ik het werk van de Romeinse historicus Livius. We concentreerden ons eerst op de grammatica en de woorden die we tegenkwamen in het verhaal over Hannibal, die de Alpen overstak. Terwijl we de Latijnse woorden vertaalden in het Engels en ons bogen over de grammaticale verbanden, gebeurde er iets onverwachts en opwindends in dat klaslokaal. De geschiedenis kwam tot leven. Een geschiedenis vol avontuur, ontbering en overwinning begon zich te ontvouwen in de schriften van de leerlingen. Hoe meer we ons verdiepten in het verhaal van Hannibal, hoe groter de belangstelling en de opwindings. We werden steeds nieuwsgieriger. Het ging niet meer over saaie grammaticale constructies of over het eentonige stampen van rijtjes, maar over spannende gebeurtenissen uit de klassieke oudheid.

De leerlingen raakten geïntrigeerd door die Afrikaanse held, de leider

die dingen deed die iedereen in zijn tijd voor onmogelijk hield. In het begin dacht ik nog dat de belangstelling van mijn leerlingen geveinsd was, dat ze me voor de gek wilden houden - iets waartoe leerlingen wel vaker neigen. Maar dat bleek in dit geval toch niet zo te zijn. Hannibals verhaal opende de geheimzinnige, bedwelmende wereld van het Carthaagse Noord-Afrika en voerde ons vervolgens via Spanje en over de Pyreneeën en Zuid-Frankrijk in. We staken de Rhône over met Hannibal en volgden hem door de Alpen, vechtend tegen de elementen en tegen de primitieve bergstammen die langs de route woonden. De woorden van Livius brachten Hannibal tot leven. Ze lieten zien, met aansprekende details, hoe hij met zijn huurlingen en olifanten meer dan vijftienhonderd kilometer aflegde, hoe hij vocht tegen vijandige Iberische en Gallische stammen, rivieren overstak en zich door de hoogste, meest afgelegen en verraderlijke passen worstelde, om ten slotte Italië binnen te trekken en daar een grote oorlog te beginnen. De leerlingen wilden er meer over weten, zodat we zelfs de bronnen in Oudgrieks gingen bekijken.

Mijn leerlingen kwamen erachter dat Napoleon in navolging van Hannibal in het voorjaar van 1800 zijn leger over de Alpen voerde om zijn Oostenrijkse vijanden te verrassen. Napoleon versloeg iedereen, niet door simpelweg de Alpen over te steken, maar door er een weg aan te leggen die tot op heden wordt gebruikt. Napoleon gaf later, in ballingschap, uitdrukking aan zijn bewondering. 'Hannibal was de meest dappere man van de wereld. Hij was misschien ook de meest verbazingwekkende: zo onverschrokken, zo zelfverzekerd, met zo'n brede blik op alles. Op zijn zesentwintigste begreep hij al wat amper te bevatten was en bracht hij ten uitvoer wat onmogelijk leek. Hij beklom de Pyreneeën en de Alpen, daalde af in Italië, en offerde een half leger, alleen maar om een slagveld te vinden waar hij mocht vechten.'¹ Voor mijn leerlingen, jongens en meisjes in het begin van het digitale tijdperk, werd Hannibal een legendarische actieheld uit het verleden. Hier zagen we een oude leidersfiguur die de natuur wist te bedwingen, die tegen alle verwachtingen in wist te overleven, die elke veldslag in Italië tegen de Romeinen wist te winnen, om op het laatst de oorlog toch nog te verliezen. Mijn leerlingen vroegen zich af: waarom zijn we zo geboeid door deze tragische figuur?

Om me voor te bereiden op dit boek ben ik in de voetsporen van Hannibal getreden. Op alle plekken waar hij was in de klassieke wereld, was ik ook. Ik bezocht elk slagveld waarop hij vocht, stak elke rivier en elke bergpas over die hij overstak en bezocht de overblijfselen van elke oude

stad die hij ooit belegerde. Ik begon in Tunesië, in Carthago, waar Hannibal werd geboren, en ik eindigde aan de Aziatische kust van Turkije in de kleine havenstad waar hij stierf. In de loop van mijn reisavonturen trok ik naar Spanje, waar Hannibal werd opgeleid tot soldaat en generaal. Ik bezocht de ruïnes van Saguntum, waar de oorlog tegen Rome begon. Daarna volgde ik zijn pad door Frankrijk, over de Alpen, en door heel Italië, van het noorden naar het zuiden. Ik ging naar Ephesus in Klein-Azië en vervolgens naar Kreta en de ruïnes van Gortyna, waar Hannibal in ballingschap verbleef. De ervaring leerde me, en ik hoop dat dat terug te zien is in het boek, hoe belangrijk het is voor een schrijver om in de voetsporen te treden van degene wiens verhaal hij of zij probeert te vertellen, of het nu gaat om de Carthaagse Hannibal, de Perzische Cyrus, de Atheense Xenophon, de Macedonische Alexander of de Romeinse Caesar of Augustus. Als je deze leiders tot leven wilt brengen, met al hun goede en slechte eigenschappen, dan is het belangrijk om met eigen ogen te zien waar ze zijn geweest, om zo althans enigszins na te kunnen voelen wat ze moeten hebben meegemaakt.

Wat het bronnenmateriaal betreft is er de laatste paar decennia niets nieuws bij gekomen. Degenen die over Hannibal schrijven, baseren zich allemaal op dezelfde Griekse en Latijnse literaire bronnen, en proberen er allemaal een net iets andere draai aan te geven. De laatste tijd wordt de bruikbaarheid en zelfs het nut van de oude bronnen in twijfel getrokken. Dat heeft te maken met politieke correctheid. De oudste Griekse en Romeinse schrijvers worden met enige scepsis gezien. Men gaat ervan uit dat ze gekant waren tegen Carthago en Hannibal vanwege hun afkeer van de Semitische beschaving. Dat kon twee kanten op gaan. Of ze verdraaiden hun verhalen om de vijanden van Rome te kunnen belasteren. Of ze overdreven de kracht van die vijanden om Rome nog groter en geweldigere te maken. De bronnen zijn dus extreem kritisch over Hannibal, of juist overdreven vleiend. Dat maakt het moeilijk voor een biograaf om uit te zoeken hoe het nu echt zit en een goed evenwicht te vinden tussen de sterk uiteenlopende visies op Hannibal. Maar de Romeinse houding veranderde, zoals bijna alles, in de loop van de tijd. Hannibal was ongetwijfeld een afschrikwekkende figuur in de derde eeuw v.Chr. – een bedreiging voor het hele voortbestaan van Rome. Tijdens de oorlog en kort erna werd hij door de Romeinen getypeerd als onbetrouwbaar, verraderlijk, hebzuchtig en wreed, als een man met een aangeboren gewelddadige inslag, die maar op één ding uit was: vernietiging. Later werd de visie op Hannibal gelei-

delijk milder. Rond de tijd dat het Romeinse Rijk ontstond was de toon van de Romeinse schrijvers inmiddels verrassend positief. Hannibal was een waardige en nobele tegenstander geworden met gunstige eigenschappen en karaktertrekken die eerder alleen waren voorbehouden aan hun eigen antieke helden. Dat beeld is door de eeuwen heen in stand gebleven, tot op de huidige dag. Uit dit boek zal blijken dat Hannibal een ingewikkeld mengsel was van het beste en het slechtste wat de menselijke natuur te bieden heeft. Hij was zelfverzekerd, slim, genereus, meelevend en een groot strateeg. Maar hij was ook onvoorstelbaar barbaars, wreed en hebzuchtig.

Chronologie

- 800 v.Chr. Carthago gesticht volgens de overlevering.
- 753 v.Chr. Rome gesticht volgens de overlevering.
- 600 v.Chr. Carthaagse kolonisatie van West-Sicilië en Sardinië.
- 275 v.Chr. Rome begint zijn macht in Zuid-Italië te versterken. De Griekse koning Pyrrhus valt Zuid-Italië binnen en voert oorlog met Rome.
- 264 v.Chr. Rome valt Sicilië binnen en de Eerste Punische Oorlog begint.
- 249 v.Chr. Hamilcar Barkas, de vader van Hannibal, wordt aanvoerder van het Carthaagse leger op Sicilië en begint een succesvolle guerrillaoorlog tegen de Romeinen.
- 247 v.Chr. Hannibal wordt geboren in Carthago, als oudste van drie broers die bekend zullen worden als 'het leeuwengebroed'.
- 247-243 v.Chr. Hamilcar heeft op Sicilië succes tegen de Romeinen, maar krijgt van de senaat van Carthago geen toestemming om de strijd in Italië voort te zetten.
- 241 v.Chr. De Romeinse marine vernietigt een Carthaagse vloot op weg naar Sicilië. Carthago, toch al uitgeput door de oorlog, kan zijn leger op Sicilië niet meer van nieuwe voorraden voorzien. Carthago verzoekt om vrede. Einde van de Eerste Punische Oorlog.
- 240 v.Chr. Hamilcar trekt zijn leger terug van Sicilië naar Noord-Afrika. De senaat weigert de huurlingen hun soldij uit te betalen en er breken ongergeldheden uit. Hamilcar krijgt de leiding over een nieuw Carthaags leger en verslaat de huurlingen van wie hij op Sicilië de aanvoerder was. Rome annexeert de Carthaagse eilanden Sardinië, Sicilië en Corsica.

- 237 v.Chr. Hamilcar zet in Spanje een vorstendom op voor Carthago en een vorstenhuis voor zijn familie. De Carthagers stichten de havenstad Cartagena of 'Nieuw Carthago'.
- 229 v.Chr. Hamilcar wordt gedood en zijn schoonzoon, Hasdrubal de Schone, wordt de nieuwe bevelhebber van de Carthaagse strijdkrachten en gouverneur van de provincie. Hasdrubal versterkt de Carthaagse macht over Spanje en maakt Hannibal wegwijs in oorlogsvoering en diplomatie.
- 221 v.Chr. Hasdrubal wordt vermoord door een Keltische slaaf en de zesentwintigjarige Hannibal wordt uitgeroepen tot bevelhebber van het leger.
- 220 v.Chr. De Carthagers en de Romeinen krijgen een conflict over Saguntum, een Griekse stad aan de Spaanse kust, een paar kilometer ten noorden van het huidige Valencia.
- 219 v.Chr. Hannibal verovert Saguntum. Begin van Tweede Punische Oorlog.
- 218 v.Chr. Hannibal neemt het initiatief en bereikt Noord-Italië via de Alpen. Hij verslaat de Romeinen bij de rivieren de Ticinus en de Trebbia.
- 217 v.Chr. Hannibal steekt de Apennijnen over en trekt Midde-Italië in. Hij lokt een Romeins leger in een vernietigende hinderlaag aan de noordelijke oevers van het Trasimeense Meer.
- 216 v.Chr. Bij Cannae, aan de Adriatische zuidwestkust van Italië, verslaat Hannibal het grootste Romeinse leger ooit en behaalt hij de grootste overwinning uit zijn carrière.
- 215-213 v.Chr. Na zijn glansrijke overwinning bij Cannae weet Hannibal koning Philippus v van Macedonië ervan te overtuigen dat hij mee moet doen aan de oorlog tegen Rome. De Romeinen reageren hierop door legers naar Illyrië te sturen en houden Philippus daarmee voorlopig bezig. Ook sturen ze versterkingen naar Spanje.
- 211 v.Chr. De broers Scipio, twee van de beste Romeinse generaals, worden gedood bij een gevecht tegen de broers van Hannibal in Spanje.
- 210-208 v.Chr. De Romeinse senaat stuurt Publius Scipio, zoon en neef

- van de gedode generaals, naar Spanje om hun leger over te nemen. Hasdrubal verlaat Spanje met hulptroepen en steekt de Alpen over in een poging zijn broer te bereiken.
- 207 v.Chr. De oorlog ontwikkelt zich in het voordeel van Rome. Hannibal weet geen nieuwe overwinning te behalen op de veerkrachtige Romeinen. De Griekse stadstaten lopen niet in de gewenste mate naar hem over. Aan de Metaurus, iets ten noorden van de huidige Italiaanse kustplaats Ancona aan de Adriatische Zee, wordt Hasdrubal gedood en zijn leger vernietigd. Hannibal blijft geïsoleerd achter in Zuid-Italië, terwijl het brandpunt van de oorlog verschuift naar Spanje en Noord-Afrika.
- 206 v.Chr. Scipio verslaat Mago, de jongste broer van Hannibal, in Spanje. Hannibal zit nog steeds grotendeels opgesloten in Zuid-Italië, terwijl de oorlog verdergaat zonder hem.
- 205-204 v.Chr. Scipio gaat naar Noord-Afrika om Numidische bondgenoten te rekruteren en reist daarna door naar Sicilië om een invasieleger op te leiden. Mago verlaat Spanje met een vloot in een hernieuwde poging om Hannibal te voorzien van versterkingen.
- 203 v.Chr. Scipio verslaat een Carthaags leger in Noord-Afrika. Hannibal en Mago worden teruggedroeven naar Carthago.
- 202 v.Chr. Hannibal voert vredesonderhandelingen met Scipio, maar wordt gedwongen tot een veldslag ten zuidwesten van Carthago. Scipio gebruikt Hannibals eigen tactiek tegen hem. Dat leidt tot een klinkende overwinning voor de Romeinen. De Slag bij Zama maakt een einde aan de Tweede Punische Oorlog.
- 201 v.Chr. In het vredesverdrag wordt bepaald dat Carthago's invloedssfeer zich voortaan beperkt tot Afrika, dat het zijn vloot en zijn oorlogsolifanten grotendeels moet inleveren en dat het vijftig jaar lang een hoge oorlogsvergoeding aan Rome moet betalen.
- 200 v.Chr. Rome voert oorlog tegen Philippus van Macedonië als vergelding voor zijn steun aan Hannibal.
- 196 v.Chr. Hannibal wordt door de volksvertegenwoordiging ver-

- kozen tot hoogste magistraat van Carthago, en doet een poging de regering te hervormen.
- 195 v.Chr. Hannibal vlucht weg uit Carthago. Hij voorkomt daarmee een arrestatie op verdenking van samenzwering tegen Rome. Hij zoekt zijn toevlucht bij het hof van Antiochus van Syrië.
- 193 v.Chr. Hannibal adviseert Antiochus om Italië binnen te vallen. De koning valt Griekenland binnen.
- 191 v.Chr. Antiochus wordt verslagen door het Romeinse leger in de Slag bij Thermopylae en wordt verdreven uit Griekenland.
- 190 v.Chr. De Romeinen verslaan Antiochus bij de Slag om Magnesia in Klein-Azië en Hannibal vlucht naar Kreta.
- 188 v.Chr. Hannibal verlaat Kreta en vlucht naar het hof van koning Artaxias van Armenië.
- 187 v.Chr. In het noorden van Klein-Azië breekt een oorlog uit tussen Eumenes II van Pergamon, een Romeinse bondgenoot, en zijn buurman, koning Prusias van Bithynië. Hannibal wordt de militaire adviseur van Prusias.
- 184 v.Chr. Prusias wordt verslagen door Rome en komt met de Romeinen overeen dat hij Hannibal zal uitleveren.
- 183 v.Chr. Hannibal wordt omsingeld door de Romeinen in Bithynië en pleegt zelfmoord. Rome begint een wereldrijk op te bouwen en breidt zijn aanwezigheid uit door heel Griekenland en Klein-Azië.
- 149 v.Chr. Begin van de Derde Punische Oorlog tussen Carthago en Rome.
- 146 v.Chr. Carthago wordt verwoest door het Romeinse bezettingsleger. De burgers die het overleven worden als slaven verkocht.

Dramatis personae

ALIMENTUS, LUCIUS CINCIUS. Romeins officier, gevangengenomen door Hannibal in Zuid-Italië. Alimentus bracht vele jaren door als gevangene in het Carthaagse kamp. Hannibal vertelde hem kennelijk veel details over de oversteek over de Alpen en zijn aanvalscampagne in Italië. Die details kwamen vervolgens terecht in de kronieken van latere Romeinse geschiedschrijvers.

ANTIOCHUS III. Koning van Syrië en zoon van koning Seleucus I, een van de generaals en opvolgers van Alexander de Grote. Antiochus verleende Hannibal gastvrijheid aan zijn hof in Ephesus in 195 v. Chr.

ARTAXIS I. Koning van Armenië. Hij bood Hannibal een schuilplaats na zijn vlucht van Kreta.

CATO, MARCUS PORCIUS. Romeinse senator, vocht mee tijdens de Tweede Punische Oorlog. Zijn haat jegens en angst voor Carthago werd een belangrijke oorzaak van het uitbreken van de Derde Punische Oorlog en de verwoesting van de stad.

EUMENES II. Koning van Pergamon in Klein-Azië en bondgenoot van Rome. Eumenes hielp de Romeinen om Antiochus te verslaan in 190 v. Chr. Later vocht hij op de Zee van Marmara tegen Hannibal en koning Prusias van Bithynië.

FABIUS, MAXIMUS QUINTUS. Een van de meest gewaardeerde senatoren van Rome. Hij werd bij twee gelegenheden benoemd tot dictator, de hoogste post in de republiek. Na de nederlaag bij het Trasimeense Meer voerde hij de tactiek in om Hannibal te achtervolgen, maar nooit direct aan te vallen. De ongeduldige Romeinen hadden kritiek op deze afwach-

tende tactiek en gaven hem als bijnaam ‘cunctator’, ofwel ‘de uitsteller’, ook al bleek hij daarmee uiteindelijk gelijk te krijgen.

FLAMININUS, QUINCTIUS TITUS. Consul, bevelhebber van het Romeinse leger in de oorlog tegen koning Antiochus van Syrië. Flamininus achtervolgde Hannibal naar Bithynië en dreef hem tot zijn zelfmoord.

FLAMINIUS, GAIUS NEPOS. Romeinse legeraanvoerder, vermoord in de Slag bij het Trasimeense Meer.

HAMILCAR. Vader van Hannibal en aanvoerder van de Carthaagse strijdkrachten op Sicilië tijdens de Eerste Punische Oorlog. Na de oorlog vestigde Hamilcar een imperium voor Carthago in Spanje.

HANNO. Neef van Hannibal en een van zijn belangrijkste legeraanvoerders. Door onderzoekers wordt hij vaak beschouwd als de vierde zoon van Hamilcar, ten onrechte.

HANNO. Ook wel Hanno de Grote genaamd. Carthaags senator en vijand van de familie Barkas.

HASDRUBAL. De tweede zoon van Hamilcar. Hannibal gaf hem het bestuur over Spanje en Noord-Afrika bij het uitbreken van de Tweede Punische Oorlog. Later in de oorlog leidde hij zijn leger over de Alpen in een poging zijn broer te bereiken, maar hij werd gedood in de Slag bij de Metaurus.

HASDRUBAL. Aanvoerder van Hannibals cavalerie bij alle grote gevechten in Italië en in de veldtochten in het zuiden.

HASDRUBAL, GISCO. Carthaags bevelhebber, beschouwd als een van de beste generaals van Hannibal.

HASDRUBAL DE SCHONE. Hannibals zwager en de man van Hamilcars tweede dochter. Na de dood van Hamilcar volgde Hasdrubal hem op in Spanje, als legeraanvoerder en als mentor van Hannibal.

IMILCE. De Spaanse vrouw van Hannibal, afkomstig uit een vooraanstaande familie in Castulo, een van de belangrijkste steden van Noord-Andalusië. Historici vermoeden dat Hannibal om politieke redenen met haar trouwde.

LIVIUS. Romeinse geschiedschrijver uit de eerste eeuw v.Chr. Hij schreef een geschiedenis van de stad Rome, met daarin een gedetailleerd verslag van de oorlog met Hannibal. Livius is een van de twee belangrijke bronnen voor de Hannibal-studie.

MAGO. Jongste zoon van Hamilcar en een van de belangrijkste generaals van Hannibal. Mago vergezelde Hannibal over de Alpen en trok daarna verder om de Carthaagse legermacht te gaan leiden tegen de Romeinen in Spanje. Hij viel Noord-Italië binnen in een tweede, tot mislukken gedoemde poging om Hannibal te verlossen van de Romeinse druk in het zuiden. Mago stierf op zee tijdens zijn terugreis naar Carthago.

MAGO DE SEMNIET. Een goede vriend en een belangrijke officier van Hannibal. Mago leidde een leger in Brutium (Calabria) van 212 tot 203 v.Chr. en had de naam net zo gierig te zijn als Hannibal.

MAHARBAL. Numidische cavaleriecommandant. Hij trok met Hannibal de Alpen over en vocht aan de Ticinus, de Trebbia, aan het Trasimeense Meer en bij Cannae. Hij is vooral bekend geworden als degene die Hannibal ter verantwoording riep toen hij na Cannae niet meteen door wilde stoten naar de stad Rome.

MARCELLUS, MARCUS CLAUDIUS. Romeins bevelhebber op Sicilië en vervolgens in Zuid-Italië. Marcellus veroverde Syracuse. Hij was een van de meest succesvolle Romeinse generaals tijdens de Tweede Punische Oorlog. Hij werd gedood in een gevecht tegen Hannibal.

MASSINISSA. Numidische prins en later koning van nomadenstammen die woonden in het gebied waar nu Algerije ligt en het oostelijke deel van Marokko. Massinissa was aanvankelijk een bondgenoot van Hannibal, maar liep later over naar de Romeinen en hielp Scipio Africanus aan zijn overwinning bij Zama. Bij wijze van beloning werd hij door Rome erkend als koning van de Numidiërs.

NERO, GAIUS CLAUDIUS. Romeins legeraanvoerder in Spanje en Italië. Hij speelde een belangrijke rol in de nederlaag van Hasdrubal bij de Slag bij de Metaurus. Zijn vooruitziende blik, zijn doortastendheid en zijn onverschrokkenheid bij die veldslag zorgden voor de kentering in de oorlog in Romeins voordeel.

PAULUS, LUCIUS AEMILIUS. Medeaanvoerder van het Romeinse leger bij Cannae. Hij kwam om bij de Slag bij Cannae.

PHLIPPUS V VAN MACEDONIË. De koning van Macedonië. Hij sloot een verbond met Hannibal na diens overwinning bij Cannae in de hoop zijn koninkrijk uit te kunnen breiden naar Griekenland en delen van Italië. Hij werd verslagen door de Romeinen in 197 v.Chr. bij de Slag om Cynosephalae in Thessalië.

POLYBIUS. Grieks geschiedschrijver uit de tweede eeuw v.Chr. Hij werd in Griekenland opgepakt en meegenomen door de Romeinen. In Rome leefde hij onder een milde vorm van huisarrest. Tijdens zijn gijzeling schreef Polybius de definitieve geschiedenis van de oorlogen tussen Carthago en Rome. Tot op de huidige dag vormen zijn werken, samen met die van Livius, de belangrijkste bronnen voor het Hannibal-onderzoek.

PRUSIAS. Koning van Bithynië, in het noordwesten van Klein-Azië. Hij maakte gebruik van Hannibals tactische vaardigheden in zijn strijd met koning Eumenes. Later verried hij Hannibal aan de Romeinen.

SALINATOR, MARCUS LIVIUS. Samen met Nero legeraanvoerder van de Romeinen. Salinator versloeg Hasdrubal bij de Metaurus en ontnam Hannibal daarmee elke kans om de Tweede Punische Oorlog nog te kunnen winnen.

SCIPIO, GNAEUS CORNELIUS. Oom van Scipio Africanus en medeaanvoerder van het Romeinse leger in Spanje van 218 tot 211 v.Chr. In 211 v.Chr. werd hij vermoord tijdens een gevecht met de Carthagers.

SCIPIO, LUCIUS CORNELIUS ASIATICUS. De jongere broer van Africanus en medelegeraanvoerder van het Romeinse leger in de strijd tegen Antiochus III in Griekenland en Klein-Azië.

SCIPIO, PUBLIUS CORNELIUS. Romeins consul, vader van Scipio Africanus. Hij streed tegen Hannibal bij de Ticinus en de Trebbia in 218 v.Chr. In 217 v.Chr. werd hij samen met zijn broer (Gnaeus) benoemd tot legeraanvoerder, in Spanje, wat hij bleef tot aan zijn dood in 211 v.Chr., tijdens een gevecht met de Carthagers.

SCIPIO, PUBLIUS CORNELIUS AFRICANUS. Na de dood van zijn vader en oom kreeg hij als jonge man het bevel over het Romeinse leger in Spanje. Hij bleek als generaal de evenknie te zijn van Hannibal. Hij wordt gezien als de redder van Rome.

SEMPRONIUS, TIBERIUS LONGUS. Romeins legeraanvoerder. Hij moest het onderspit delven bij de Slag aan de Trebbia. Hannibal lokte hem uit zijn kamp in een hinderlaag.

SILENUS. Grieks geschiedschrijver, afkomstig van Sicilië. Hij deed dienst als leraar en biograaf van Hannibal. Silenus trok met Hannibal mee over de Alpen en schreef een verslag van de expeditie waar latere geschiedschrijvers zich op konden baseren.

SOSYLOS. Grieks geschiedschrijver uit Sparta. Hij werkte, samen met Silenus, als leraar, biograaf en geschiedschrijver voor Hannibal.

SYPHAX. Koning van de Masaesylen in Numidia. Hij speelde Carthago en Rome tegen elkaar uit. Hij vocht tegen Scipio in Noord-Afrika. Hij werd verslagen en meegevoerd als gevangene naar Rome.

VARRO, GAIUS TERENTIUS. Romeins legeraanvoerder. Hij werd verslagen door Hannibal bij Cannae. Varro ontvluchtte het slagveld en bleef ondanks zijn verlies aan als generaal. Uiteindelijk werd hij ambassadeur in Carthago.